

поскольку в языковых формах отражаются особенности мировоззрения, психического строения и поведения, обусловленные национальной принадлежностью и этнической общностью.

Анализ повторов осуществлен на материале повести, посвященной судьбе украинцев, которые жили на Буковине. Автор изображает жизнь гуцулов в 30–70-е годы XX ст. во время разных оккупационных режимов, передает напряженные отношения, которые существовали между украинцами и румынской, немецкой, советской властями. Речь идет об общечеловеческом, морально-этическом: о преломлении в психике, мировоззрении, восприятии мира людей.

Объединить события настоящего и прошлого автору удалось с помощью обратного сюжета и через использование повторов, специфика которых уходит корнями в уклад жизни, поведенческие стереотипы. Словесные формулы с удвоением, выполняя семантическую и структурную функции, усиливают характеристику персонажа или предмета, понятия, передают многогранность действия, придают тексту экспрессивность. Использование разных видов повторов приводит к появлению ключевых слов, которые обозначают важнейшие понятия текста и играют важную роль в восприятии произведения и интерпретации содержания.

Языковая единица с повтором раскрывает глубинное содержание и функциональные возможности лишь с применением новой парадигмы знаний, которая базируется на этнофилософских, этнопсихологических и этнокультурных подходах к языковому явлению.

Ключевые слова: повтор, ментальность, картина мира, концептосфера, повесть.

Pakholok Zinaida. Repetition as a Mean of Representation's Creating of the National and Language Picture of the World (Based on the Story by M. Matios «Sweet Darusia»). The existing cultural and philosophical interpretation of language involves consideration of linguistic units which are based on the way of life and mentality of the nation, as the peculiarities of world view, mental structure and behavior due to national origin and ethnic community are reflected in language forms.

Analysis of repetitions is carried out on the material of the story devoted to the fate of Ukrainians who were living in Bukovina. The author describes hutsuls in 30–70 years of the XX century during different occupation regimes, depicts tension relations that existed between the Ukrainian and Romanian, German, Soviet authorities; it is said about the universal, moral and ethical: breaking point in the psyche, worldview, and people's perception of the world.

The author managed to join present and past events by using inverse plot and repetition, the particular characteristics of which are rooted in lifestyle and behavioural stereotypes.

Verbal formulas of doubling while performing semantic and structural features, also enhance the description of the characteristic of the protagonist or object, concept, transmit the frequency of action, and provide the text with expressiveness. The usage of different types of repetition leads to the appearance of keywords that represent the most important concepts of text and play a significant role in the perception of the work and interpretation of the meaning.

Language unit with repetition reveals the deeper meaning and functionality only with the use of a new paradigm of knowledge based on the ethno-philosophical, ethno-psychological and ethno-cultural approaches to the language phenomenon.

Key words: repetition, concept, mentality, world view, sphere of concepts, story.

Стаття надійшла до редколегії
21.09.2015 р.

УДК 821.133.1-146.09 "18"

Лілія Сипа

Філософська спрямованість французького романтичного роману

Статтю присвячено вивченню філософського аспекту французького роману епохи романтизму. Проаналізовано семантику й функцію філософських ідей як компонента філософського дискурсу в художній цілісності літературного твору. Дослідження здійснено з опорою на літературно-критичний доробок А. де Вінї, В. Гюго та Жорж Санд.

Ключові слова: романтизм, роман, філософський дискурс, філософська ідея.

Постановка наукової проблеми та її значення. Доба романтизму позначена в культурі Європи кардинальними художньо-естетичними, ідейно-духовними та суспільно-політичними змінами. Творчі здобутки романтиків, що неодноразово привертала увагу дослідників, залишаються предметом літера-

турно-теоретичних рефлексій, з огляду на їх непересічне значення та у зв'язку з проєкцією на художні досягнення ХХ ст. і сьогодення.

Особливе зацікавлення викликає жанрова система французького романтичного роману. Із-поміж різновидів останнього фахівці виокремлюють історичний, особистий і так званий «шалений». Донедавна своєрідною лакуною в типології французького роману доби романтизму був філософський роман, а водночас й філософська специфіка загалом.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченню філософського дискурсу французької прози епохи романтизму присвячена праця сучасної французької дослідниці Мір'ям Роман «Віктор Гюго і філософський роман» («Victor Hugo et le roman philosophique»), що вийшла друком у 1999 р. Поки що це єдине дослідження філософського аспекту французької романтичної прози, здійснене на прикладі творчості В. Гюго [10].

Децю згодом, у 2004 р. (у двохсоту річницю від дня народження Жорж Санд) під назвою «Література і філософія в сув'язі» («Littérature et philosophie mêlées») побачив світ випуск франкомовного часопису «Романтизм» («Romantisme») [11]. Ця назва повторювала виданий у 1834 р. у Франції збірник В. Гюго. Указаний журнал розпочала вступна стаття Жизель Сеженже, у якій авторка обґрунтовує вибір підзаголовка, запозиченого у В. Гюго, наміром розкрити самотність літератури й філософії у їхніх взаємовпливах та взаємодії, без акцентів на домінуванні якоїсь однієї форми діяльності.

Роботи французьких науковців, що увійшли до часопису, а саме Макса Андреолі, Еріка Борда, Мішеля Брікса, Іва Делега, П'єра Кампйона, Франса Лотрі, Орелі Луазлюр, Жана Лякоста, П'єра-Луї Рея, Мір'ям Роман та Жизель Сеженже, долаючи межі романтизму, охоплюють період столітнього розвитку французької (від кінця ХVІІІ до кінця ХІХ ст.) і частково німецької літератур та здійснені у таких напрямках, як: 1) виокремлення поглядів преромантиків на взаємозв'язок філософії й літератури; 2) вивчення практики поєднання художнього та філософського дискурсів у літературному творі; 3) аналіз й інтерпретація філософської спрямованості поезії та прози ХІХ ст.; 4) висвітлення особливостей зв'язків між літературою та філософською думкою наприкінці ХІХ ст.

Метою нашої розвідки є дослідження семантики та функції філософських ідей як складової частини філософського дискурсу в художній цілісності французького роману доби романтизму.

Завдання дослідження полягає у з'ясуванні позицій Альфреда де Віньї, Віктора Гюго та Жорж Санд щодо філософських ідей у художньому світі твору.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Уже заголовок передмови до історичного роману «Сен-Мар» А. де Віньї, що став одним із літературних маніфестів західноєвропейських романтиків, має філософський характер: «Роздуми про істину в мистецтві» («Réflexions sur la vérité dans l'art», 1827). Розмірковуючи над жанровою природою історичного роману, автор зауважує: «Ce que l'on veut des oeuvres qui font mouvoir des fantômes d'hommes, c'est, je le répète, le spectacle philosophique de l'homme profondément travaillé par les passions de son caractère et de son temps; c'est donc la vérité de cet homme et de ce temps, mais tous deux élevés à une puissance supérieure et idéale qui en concentre toutes les forces» («Від художнього твору очікують, повторюю, філософського бачення людини, глибоко враженої пристрастями свого характеру і свого часу, що відображає правду про цю людину і про цей час, але правду, піднесену до своєї найвищої та ідеальної можливості, що сконцентрує всі сили» (Тут і далі переклад з французької наш. – Л. С.) [16, с. 5].

На думку А. де Віньї, будь-який художній твір тісно пов'язаний із філософією, оскільки першоосновою твору є ідея: «L'idée est tout. Le nom propre n'est rien que l'exemple et la preuve de l'idée» («Ідея – це все. Власне ім'я є лише прикладом і доказом ідеї») [16, с. 10]. Доповнює міркування, висловлені у передмові, «Щоденник поета» («Journal d'un poète»), у якому А. де Віньї підкреслює, що основою художнього твору є вираження почуттів та ідей автора [15, с. 130].

Важливого значення ідеї надає також В. Гюго, що підтверджує збірник «Література і філософія в сув'язі» [8]. Матеріали, що ввійшли до збірника, доповнюють художній спадок письменника, коментуючи його та глибше розкриваючи авторський задум у тому чи тому творі. Перший том «Літератури і філософії в сув'язі» містить два щоденники: «Щоденник ідей, думок і читань молодого якобінця 1819 року» («Journal des idées, des opinions et des lectures d'un jeune jacobite de 1819») і «Щоденник ідей та думок революціонера 1830 року» («Journal des idées et des opinions d'un révolutionnaire de 1830»). Як свідчать заголовки й додатково вказує автор, «Ce ne sont pas des faits qu'il faut chercher dans ces

journaux. Il n'y en a pas. Nous le répétons, ce sont des idées. Des idées à l'état de germe dans le premier, à l'état d'épanouissement dans le second» («У цих щоденниках не потрібно шукати фактів. Їх там немає. Ми повторюємо, там – ідеї. Ідеї у стані зародку в першому, у стані розквіту – у другому») [8, с. VII–VIII]. За визнанням письменника, обидва томи збірника «фіксують» рух думки протягом 15 років – від 1819 до 1834 р.

Перу В. Гюго належить і збірка під назвою «Філософська проза» («Proses philosophiques»), що містить літературно-критичні трактати письменника, загальну передмову до його творів та «постскриптум життя» [9]. Ця збірка датована 1860–1865 рр. Зазначимо, що «Література і філософія в сув'язі» та «Філософська проза» українською мовою не перекладені. Окремі частини зі «Щоденника ідей, думок і читань молодого якобінця 1819 року» та «Щоденника ідей та думок революціонера 1830 року» були перекладені російською мовою та ввійшли до чотирнадцятого тому академічного п'ятнадцятитомного видання творів В. Гюго [1; 2]. Додамо, що збірник «Література і філософія в сув'язі» згаданий у російськомовній розвідці І. Шетер «Романтизм. Передісторія і періодизація» у контексті характеристики творчості французького письменника 1830-х рр. [3, с. 54].

Звернемо увагу на той факт, що в обох збірниках («Література та філософія в сув'язі» та «Філософська проза») французький письменник виокремлює актуальну для романтизму загалом і для романів Жорж Санд зокрема проблему генія. У цих збірниках В. Гюго вміщує роздуми з тотожною назвою – «Про генія» («Du génie»). Однак зміст текстів з ідентичними заголовками різний. До першої частини збірника «Література і філософія в сув'язі» ввійшла стаття «Про генія», опублікована також у журналі «Літературний консерватор» («Le Conservateur littéraire», 1820). У збірнику «Філософська проза» вміщені вже інші роздуми про генія й, окрім того, міркування під назвою «Генії, які належать народу» («Les Génies appartenants au peuple»). Зміст роздумів про генія, що опубліковані в збірниках «Література і філософія в сув'язі» та «Філософська проза», взаємопов'язаний. Для В. Гюго генії – це, насамперед, «великі люди» («les grands hommes»), які є посланцями Божими й рушіями прогресу. Водночас це особи, котрі мають звичайні людські потреби. У зв'язку з цим В. Гюго зазначає: «Pendant que leur esprit tourne autour de l'absolu, leur corps tourne autour du besoin, de l'appétit, de la faute» («У той час як їхній розум обертається навколо абсолюту, їхнє тіло обертається навколо потреб, апетиту, проступку») [7, с. 168] Французький романтик порушує також питання геніальності та фізичних вад, однак не торкається проблеми генія й божевілля.

Наголошує на першочерговості ідеї, а не фактів у художньому творі й Жорж Санд, на чому акцентує сучасний літературознавець Франсуаза ван Россом-Гійон, вивчаючи романну спадщину письменниці. Митець, зауважує дослідниця, убирає в себе ідеї часу, унаслідок чого відбувається «плідна взаємодія» (це стосується, зокрема й Жорж Санд) між письменником і думкою його епохи. Власне тому, стверджує науковець, «етоди про звичаї» (у широкому значенні цих слів) неможливі без «філософських еподів» [12, с. 84]. Таким чином, художній твір не може відтворювати лише факти – він покликаний віддзеркалювати думку епохи та відображати причини тих чи тих подій або ж явищ.

Філософська ідея, на думку Жорж Санд, – неодмінний компонент художнього твору, його стрижень, рушійна сила, що виконує організаторську функцію у художньому світі літературного тексту. Романістка наводить такий приклад: «Зверніться до поета, до людини, яка більше за всіх на світі наділена покликанням поета, з проханням написати вірші лише для того, щоб скласти гарні рядки, не вклавши в них і тіні якої-небудь філософської ідеї, – і побачимо, чи вдасться їй це; точніше, ви побачите, що це за вірші» [5, с. 662]. Як твердила Жорж Санд, ідеальний поет поєднає в собі і митця, і філософа (така позиція висловлена в «Есе про фантастичну драму» [14, с. 16]). Додатково письменниця конкретизує різницю між роллю філософа та митця в суспільстві й указує на спільну спрямованість їхніх дій задля прогресу людства. Жорж Санд писала: «Філософи, історики, політики повними пригорщами сіють віру і світло, навіть ті, хто помиляється, тому що омани могутніх розумів – це також урок для тих, хто шукає і вибирає. Митці приходять після них і сіють трохи зерна, звичайно, ще вперемішку з половиною. Але час, смак, мода, котра також є завжди досягненням прогресу у сфері прекрасного, легко відокремлюють цю половиною» [5, с. 662].

У розумінні Жорж Санд мистецтво й філософія не протистоять одне одному, а взаємодіють. Мистецтво розвиває (або ж заперечує) ідеї, презентовані філософією та наукою. Така позиція зафіксована і в листі Жорж Санд до Флобера. Романістка зазначає: «Si nous avons en nous une philosophie ils (les héros. – L. S.) marchent droit selon nous, si nous n'en avons pas, ils marchent au hasard et sont trop dominés par les événements que nous leur mettons dans les jambes. Imbus de nos propres idées, ils choquent souvent celles des autres. Dépourvus de nos idées et soumis à la fatalité, ils ne paraissent pas toujours logiques» («Якщо ми несемо в собі філософію, вони (персонажі. – Л. С.) неухильно ідуть за нами. Якщо ми не є носіями філософії, вони ідуть

наугад і керують ними події, які ми для них створюємо. Сповнені наших власних ідей, вони часто шокують інших. Позбавлені наших ідей і віддані фатуму, вони видаються не завжди логічними» [6, с. 41]. Письменниця переконана, що сформованість світогляду автора художнього твору сприяє цілеспрямованості та вмотивованості поведінки його персонажів.

Жорж Санд належить також сповнене ліризму й в ідейно-духовному аспекті – романтичного піддрунтя визначення філософії з позицій її ототожнення з думкою. У «Нових листах подорожанина» («Les nouvelles lettres d'un voyageur») письменниця занотує: «La philosophie est belle et grande, soit qu'elle rejette, soit qu'elle affirme l'espérance. Elle aussi fouille les profondeurs, éclaire les abîmes et relève énergiquement la puissance intellectuelle (...). Travail généreux de la pensée qui cherche Dieu toujours, quand même elle le nie!» («Філософія прекрасна й велична, незважаючи на те, чи відкидає вона, чи утверджує надію. У будь-якому разі вона зондує глибини, освітлює прірви та енергійно підвищує інтелектуальний потенціал (...). Шляхетна робота думки, яка завжди шукає Бога, навіть тоді, коли вона його заперечує!») [13].

Естетична позиція Жорж Санд є показовою в контексті зіставлення, взаємодії та взаємовпливів філософії й мистецтва, як і статусів філософа й митця, оскільки проектується на поєднання філософського та художнього первнів у художній цілісності роману. Так, у передмові до зібрання своїх творів 1851 р. французька романістка писала: «У мене натура митця і, що б там не говорили, я завжди хотіла бути саме митцем. Ті, хто думав принизити або ранили мене, стверджуючи, що я не доросла до того, аби стати філософом, принесли мені величезне задоволення, тому що в кожного вистачає самолюбства любити властивий йому від природи склад і знаходити в ньому радість, як кожна жива істота у своїй природній стихії» [5, с. 662]. Свою місію Жорж Санд убачала саме в літературній творчості, жодною мірою не претендуючи на статус філософа.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Французькі романтики не займалися філософією на професійному рівні, на відміну від авторів філософської прози XVIII ст. та творців французького екзистенціалістського роману XX ст., однак не відмежовувалися від філософської думки епохи. Свої світоглядні переконання вони втілювали в художньому доробку. Окрім того, у передмовах до художніх творів, літературних трактатах, есе та кореспонденціях французькі митці епохи романтизму наголошували на присутності ідейного спрямування того чи іншого художнього тексту. Показовими в цьому контексті стали судження творців французького історичного роману А. де Віньї й В. Гюго, а також Жорж Санд. Додамо, що в романтичному романі, як і згодом в інтелектуальному романі XX століття, «теорія уже не зводиться до тези, а є сукупністю ідей, системою поглядів, до того ж принципово не монологічною» [4, с. 165].

Вивчення філософського дискурсу у французькому романтичному романі постає передумовою виокремлення жанрового різновиду французького філософського роману доби романтизму та з'ясування його жанрової специфіки, а також розкриває перспективи для аналізу й інтерпретації конкретного варіанта французького філософського романтичного роману.

Джерела та література

1. Гюго В. Из «Дневника революционера 1830 года». Мысли и взгляды / В. Гюго // В. Гюго. Собрание сочинений : в 15 т. – Т. 14 / пер. с фр. Г. Ермаковой. – М. : Гос. изд-во худож. лит., 1956. – С. 137–154.
2. Гюго В. Из «Дневника юного якобита 1819 года». Мысли, соображения и заметки о прочитанном / В. Гюго // В. Гюго. Собрание сочинений : в 15 т. – Т. 14 / пер. с фр. Е. Лопыревой, А. Андерс. – М. : Гос. изд-во худож. лит., 1956. – С. 5–25.
3. Европейский романтизм : сб. ст. / отв. ред. И. Неупокоева. – М. : Наука, 1973. – 512 с.
4. Куриленко І. А. Жанрова природа інтелектуального роману / І. А. Куриленко // Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Сер. : Філологія. – 2008. – № 798. – Вип. 53. – С. 164–167.
5. Санд Ж. Предисловие к собранию сочинений 1851 года / Жорж Санд // Жорж Санд. Собрание сочинений : в 9 т. – Т. 9. – Ленинград : Худож. лит., 1974. – С. 660–662.
6. Correspondance entre George Sand et Gustave Flaubert / [Préface de H. Amic]. – Paris : Calmann Lévy, 1904. – 469, [2] p.
7. Hugo V. Du génie / V. Hugo // Le Conservateur littéraire (1819–1821). – Paris : Hachette, 1822. – Т. I. – P. 167–170.
8. Hugo V. Littérature et philosophie mêlées / V. Hugo // V. Hugo. Oeuvres complètes (1819–1834). – Paris : Eugène Renduel, 1838. – 275, [3] p.
9. Hugo V. Proses philosophiques [Ressource électronique] / Victor Hugo [Elektronik resourse]. – Mode of access : http://fr.hugo/Proses_philosophiques

10. Roman M. Victor Hugo et le roman philosophique / Myriam Roman. – Paris : Honoré Champion Editeur, 1999. – 826 p.
11. Romantisme. Littérature et philosophie mêlées : revue du dix-neuvième siècle. – 2004. – № 124. – 158 p.
12. Rossum-Guyon F. van. Puissance du roman : George Sand / Françoise van Rossum-Guyon // Romantisme. – 1994. – Vol. 24, № 85. – P. 79–92.
13. Sand G. Nouvelles lettres d'un voyageur / George Sand. – Paris : Calmann Lévy, Ancienne maison Michel Lévy frères, 1877. – 354 p.
14. Sand G. Souvenirs et impressions littéraires / George Sand. – Paris : Librairie internationale, J. Hetzel et A. Lacroix, éditeurs, 1862. – 323 p.
15. Vigny A. de. Journal d'un poète / Alfred de Vigny // Oeuvres complètes; [recueilli et publié sur les notes intimes d'Alfred de Vigny par Louis Patisbonne]. – Paris : Alphonse Lemerre, 1887 – 323 p.
16. Vigny A. de. Réflexions sur la vérité dans l'art / Alfred de Vigny // Cinq-Mars ou la conjuration sous Louis XIII. – Paris : Michel Lévy frères, 1863. – P. 1–10.

Сипа Лилия. Философская направленность французского романтического романа. Стаття посвящена изучению философского аспекта французского романа эпохи романтизма. Анализируются семантика и функция философских идей в художественной целостности литературного произведения. Исследуются позиции А. де Виньи, В. Гюго и Жорж Санд относительно идейного содержания художественного произведения. Выделена актуальная для романтизма проблема гения, размышления над которой предлагает В. Гюго. Раскрыты эстетические взгляды Жорж Санд на взаимодействие философии и искусства, а также философа и артиста.

Утверждается, что французские романтики рассматривали философские идеи как неотъемлемый компонент художественного мира произведения. Указано, что французские писатели эпохи романтизма не занимались философией на профессиональном уровне, однако не отделялись от философской мысли эпохи. Свои мировоззренческие взгляды они раскрывали в литературно-критическом и художественном творчестве.

Ключевые слова: романтизм, роман, философский дискурс, философская идея.

Sypa Liliya. The Philosophical Orientation of the French Romantic Novel. The article is devoted to the study of philosophical aspect of the French novel of the Romantic period. The semantics and function of philosophical ideas in the artistic integrity of the literary work are analyzed. The positions of A. de Vigny, V. Hugo and George Sand concerning the ideological content of the work of art are researched. The actual romantic problem of a genius, reflection on what has been offered by V. Hugo, is pointed out. George Sand's position as to the interaction of philosophy and arts and philosopher and artist is revealed.

It is stated that the French romantics have considered philosophical ideas as an integral component of the artistic world of the work. It is indicated that the French writers of the Romantic period have not been engaged in philosophy at the professional level, but they have not been separated from the philosophical thought of the period. They have explained their ideological convictions in the literary and critical, and artistic heritage.

Key words: Romanticism, novel, philosophical discourse, philosophical idea.

Стаття надійшла до редколегії
11.09.2015 р.

УДК 821.161.2-83.10

Любов Стародубцева

Семіозис невербальної комунікації в драматичній поемі Лесі Українки «Оргія»

У статті проаналізовано особливості функціонування елементів невербальної комунікації в драматичній поемі Лесі Українки «Оргія». Доведено характеро- й образотворче значення сміху, вивчено його комунікативне наповнення. Здійснено аналіз проксемічних елементів комунікативної поведінки співрозмовників.

Ключові слова: невербальна комунікація, спілкування, проксеміка, сміх, слово.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтерес літературознавців до феномену невербальної комунікації в художньому тексті зумовлений обмеженістю класичних тлумачень, які спиралися здебільшого на аналіз вербального каркасу спілкування. Це спричинило необхідність